

İSLAM MEDENİYETİNİN YENİDEN İNŞASI

Doç. Dr. Celil ABUZAR*

Atıf@ Abuzar, C, (2017), İslam Medeniyetinin Yeniden İnşası,
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 37, s. 87 - 93

Özet

Kültür ve medeniyet kavramları arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu iki kavram birbirini besler. Medeniyet inşa edebilmeniz için kültür üretmeniz gerekir. Medeniyet kültürün evrenselleşmiş halidir. Bir toplumda üretilen kültür başka toplumlar tarafından da taklit edilmeye başlanırsa o kültür evrenselleşmeye başlamış demektir. İslam da bir medeniyet inşa etti. Bunun adı İslam Medeniyeti idi. Tarih içerisinde uzun yıllar bu medeniyet etkin/hakim medeniyet oldu. Üstünlüğünü devam ettirdi. Ancak, gelinen süreçte bu üstünlüğünü Batı Medeniyetine bırakmış durumdadır. İşte bu bağlamda, bu makalede; İslam Medeniyeti Batı medeniyeti karşısında yeniden üstün/hakim medeniyet olabilir mi? Sorusuna cevap aranırken, İslam'ın özünde bu dinamizmin var olduğu ve bunun mümkün olabileceği ifade edilmektedir.

Anahtar Kavramlar: Kültür, Medeniyet, İslam Medeniyeti ve İslam Medeniyetinin Yeniden İnşası.

Reconstruction Of Islamic Civilization

Abstract

There is a deep-seated relationship between the concepts of culture and civilization, which, in fact, feed and is fed by each other. We have to generate culture first before we can speak of constructing civilization. Civilisation is acknowledged to be universalisation of culture. Therefore, once a culture generated by a particular society has begun to be imitated by others, it means this culture has been universalized, and so has Islam. That is, Islam has constructed its own civilisation, which is recognised as Islamic Civilisation across the world. Islamic Civilization has a long history throughout which it has been both an effective and prevailing one. It is known to have remained so for centuries before it finally lost its

* Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı,
celilebuzer@harran.edu.tr

superiority to the Western Civilization. The present article discusses whether or not Islamic Civilization can reconstruct its splendour and superiority in the face of Western Civilization. As answers are being sought, it is emphasised that Islam has this dynamism in its essence, and that such a reconstruction is not improbable.

Key Words: Culture, Civilization, Islamic Civilization, Reconstruction of Islamic Civilization

Giriş

Bu makalede; kültür, medeniyet-uygarlık kavramları üzerinde durulup, kültür ve medeniyet ilişkisi üzerinden bir kültürün medeniyet olma serüveni ele alınmaya çalışılacaktır. Kültür ve medeniyet kimlik inşa ederler. Aidiyet duygusu verirler. Toplumlar kültür üretebildikleri ölçüde kendi kimliklerini inşa ederler.

Toplumların devamlılığında kültür önemli bir etkidir. Kültür ve medeniyet kavramları arasında da sıkı bir ilişki vardır. Bu kavramlar birbirini tamamlar. Toplumlar kültür üretebildikleri ölçüde kendilerini başka kültürlerin etkisinden koruyabilirler ve yok olmaktan kurtulurlar.

İslam, inananlarına dünya ve ahiret mutluluğunu vaad etmektedir. Dolayısıyla, insanların toplumsal hayatını düzenlemeye yönelik hükümler içerir. Bu bağlamda, Müslümanlar da ilk dönemden itibaren İslam'ı Kur'an ve Sünnet rehberliğinde gündelik hayatlarına uygulamaya başladılar. Bunu yaparken aynı zamanda kültür üretmekteydiler. Zaman içerisinde üretilen bu kültür bir medeniyet halini aldı. İşte bunu adı İslam Medeniyetidir.

Ancak, tarih içerisinde uzun süre etkililiğini devam ettiren bu İslam Medeniyetinin gelinen süreçte etkin bir medeniyet olma özelliğini kaybettiğini görüyoruz. İşte, bu makalede cevabını aramaya çalıştığımız sorular da burada ortaya çıkmaktadır:

- Bir kültür nasıl medeniyet haline dönüşür?
- İslam Medeniyeti bugün niçin etkin/hakim medeniyet değildir?
- İslam medeniyeti yeniden etkin/hakim medeniyet haline gelebilir mi, bunun için hangi merhalelerden geçmesi gerekir?

Bu makalede temel başlıkları verilen bu sorulara imkanlar ölçüsünde cevaplar aranmaya çalışılacaktır.

Kültür ve Medeniyet Kavramları

Bir toplum kültürü ile var olur. Kültür, topluma kimlik verir. Aidiyet duygusu verir. Toplumların devamlılığında kültür son derece önem arz eder. Kültür üretemeyen toplumlar geleceğinden emin olamazlar. Toplumlar

ürettikleri kültürü yetişmekte olan kuşaklara aktararak bir taraftan kültürün devamlılığını sağlarken diğer taraftan da kendi varlığını sürdürmüş olur aslında...

Medeniyet de böyledir. Kültür ve medeniyet birbirini besler. Kültür daha dar ve özel alana işaret ederken medeniyet daha geniş bir alanı kapsar. Daha genel ve evrenseldir medeniyet...

Kültürü tanımlayacak olursak; bir toplumun zaman içerisinde ürettiği her şey kültür olarak ifade edilir.¹ Bu üretim sanat gibi sadece belli alanı kapsamaz. Gündelik yaşamın her alanını ilgilendiren maddi-manevi her şeyi kapsar.² Dolayısıyla bir yönüyle kültürü, toplumsal hayatın her alanını kapsayan bir dizi sosyal süreçlerin bileşkesi³ olarak da anlayabiliriz. Yani, öz olarak ifade edecek olursak, toplumda üretilen her türlü insani ürüne⁴ kültür diyebiliriz. Kültür, aynı zamanda halkın meydana getirdiği değerler sistemidir de..⁵ ve bu değerler ilim, felsefe, sanat ve din tarafından yaşatılır.⁶

Medeniyet de; Ziya Gökalp'ten hareketle kültürün evrenselleşmiş hali olarak tanımlanır genel olarak.⁷ Bir toplumun ürettiği kültürel değerler başka toplumlar tarafından da taklit edilir hale gelmişse bu toplum kültür transferi aşamasına geçmiş demektir. Çünkü; toplumlar için medeniyet inşa etmede temel aşamalardan birisi kültür transferi yapabilme gücüne erişmektir. Ancak, bu aşamadan sonra yeni bir medeniyet inşası söz konusu olabilir.

Medeniyetler de insanlar gibidir. Doğar, büyür, gelişir, yıkılır ve ölür. Tarihin çöp sepetinde nice medeniyetler vardır adını sanını duymadığımız... Bunlar, zamanının üstün ve hakim medeniyetiydiler kendi dönemlerinde... Doğdular, gelişteler, zirveye ulaştılar ve sonra da yok olup gittiler. Kur'an-ı Kerim'de de bizlere ibret olsun diye bu medeniyetlere atıfta bulunulur ve bizim de aynı hatalara düşmememiz için niçin helak oldukları, tarih sahnesinden hangi yanlışlarından dolayı silindikleri nazarlarımıza sunulur.

İslam Medeniyetinin Durumu

İslam, hiç devlet ve medeniyet tecrübesi olmayan Arap yarımadasında bedevi bir toplum içinde doğdu ve yirmi üç yıllık bir tebliğ

¹ Ömer Demir, Mustafa Acar, Sosyal Bilimler Sözlüğü, s. 224, Ağaç Yay. 2. Baskı, İstanbul, 1993.

² Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akinhay, derya Kömürcü, s. 442, Bilim ve sanat yay. Ankara, 2009.

³ Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür, s. 47, Remzi Yay. 4. Bs. İstanbul, 1984.

⁴ Ejder Okumuş, Din ve Kültür, s. 14, Maarif Mektepleri Yay. Ankara, 2017.

⁵ Orhan Türkdoğan, Değişme Kültür ve sosyal Çözülme, s. 23, Birleşik Yay. İstanbul, 1996.

⁶ Nurettin Topçu, Kültür ve Medeniyet, s. 16, Dergah Yay. 5. Baskı. İstanbul, 2010

⁷ Mehmet Ali Kirman, Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, s. 147, Rağbet Yay. İstanbul, 2004.

döneminden sonra ASR-I SAADET olarak zihinlerimizde nakşolunan kutlu bir sayfa açtı insanlık ufkunda... Artık yeryüzünde İslam'ın mesajı vardı ve bu mesaj bütün dünyayı aydınlatan bir medeniyet meşalesine dönüştü.

İnsanlık, insan gibi yaşama şerefine bu mesaj ile ulaştı. Asırlarca bu mesaj, insanlık ufkunda adalet dağıttı. İnsana yakışan birtakım yeni idealler ortaya koydu İslam...¹ Belki de medeniyet başarısının en önemli parametrelerinden birisi bu özelliği idi.

Ancak, uzun zaman sonra hırslar, menfaatler araya girdi ve Müslümanlar bu mesajla aralarına mesafeler, perdeler koydular ve ışığın kaynağından uzaklaştılar.

Sosyal hayat hiçbir zaman boşluk kabul etmez. Ya siz hakim olursunuz ya da birileri sizin boş bıraktığınız alanı doldurur. Buradaki temel etken etkililik ve kabul edilirliliktir. Kendinizi yenilemez ve ihtiyaçlara cevap veremez hale geldiğinizde bir de bakarsınız toplumsal alanda yok olmuşsunuzdur. İşte, İslam medeniyetinin boş bıraktığı, ya da etkililiğini yitirdiği dönemde Batı medeniyeti yükselmeye başladı.

Daha önce de ifade edildiği gibi; kültür ve medeniyet kavramları arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu kavramlar birbirini tamamlar. Bir toplum, hem kültür üretip hem de ürettiği bu kültürü başka toplumlara da transfer etme dinamizmine, gücüne ulaşmışsa medeniyet inşa etmeye başlamış demektir. Mevcut kültürünü devam ettirebilmek, yeni kültürler üretebilmek toplumların varlık nedenidir.

Toplumlar kültür üretebildikleri ölçüde kendilerini başka kültürlerin etkisinden koruyabilirler ve yok olmaktan kurtulurlar. Biz Müslümanlar ne yazık ki bu gerçekliklerin yeteri derecede farkında değiliz gibi geliyor bana...

Kültür üretmek toplumsal yaşamda, kamusal alanda görünürlikle, etkililikle doğrudan ilintilidir. Bazılarının toplumsal yaşamda, kamusal alanda İslam medeniyetinin simgelerine, sembollerine, şiarlarına tahammül edememesi bu yüzdendir. Onların arkasında aslında İslam Medeniyetinin uyanışını görüyor ve telaşlanıyorlar.

Biz medeniyetleri konuşurken; ölmüş medeniyetlerden, durağanlaşmış medeniyetlerden ve hakim, üstün medeniyetlerden söz ederiz. İslam medeniyeti, Batı medeniyeti karşısında durakladı ve bugün Müslümanlar olarak durağan bir İslam medeniyetini yaşıyoruz. Ancak İslam, yeniden üstün medeniyet olma dinamizmini kendi içinde barındırıyor. Kur'an-ı Kerim barındırdığı hakikatlerle bize bu müjdeyi veriyor.

¹ Andre Miquel, İslam ve Medeniyeti, Çev: Ahmet Fidan, Nahit Menteş, s. 65, Birleşik Yay. Ankara, 1991.

Aslında, duraklayan Müslümanlardır, İslam değil... Müslüman ile İslam ayırımı burada önemli gerçekliktir.

Bugün, maalesef Müslüman toplumlara baktığımızda büyük ölçüde dinlerinin İslam, ama işlerinin, toplumsal hayatlarının işleyişinin İslam ile birçok konuda örtüşmediğine şahitlik ediyoruz. Zaman içerisinde Kur'an'ın ilahi mesajını anlamaktan uzaklaştığını görürüz Müslümanların...

Cehaletin, körü körüne taklitçiliğin etkili olduğu bir topluluktan siz nasıl kültür üretmesini beklersiniz ki?..

Bir toplumun kültür üretebilmesi için belli değerlere sahip olması gerekir. Bunlar; din, bilim ve düşüncedir. Bu üç değer aslında birbirini tamamlar ve birbirini beslediği ölçüde amaca ulaşılır. Din, sahih bir din olmalıdır. Toplumun din anlayışı değişen ve gelişen anlayışlar çerçevesinde kendisini yenilemez ve toplumun önünde takoz olmaya başlamışsa elbette ki böyle bir dinden medeniyet çıkması çok zor... Dinin bozulmalara karşı muhafazakar yönü var elbette... Burada, dini tamamen toplumun kontrolünde etkisiz konuma düşürmek değil amacımız.

Din topluma ufuk vermelidir. Her dinde değişmez ilkelerin yanında zamana göre değişebilen ve yeniden yorumlanması gereken yönler vardır. Fıkıh ve mezhepler büyük ölçüde bu tür gerçekliğin sonucudur. Dolayısıyla, dinde değişmez ilkeler yanında değişebilecek ve yeniden yorumlanması gereken ilkelerin doğru belirlenmesi gerekir. Kastettiğim mana budur. Bu mesele reformizm olarak da algılanmamalıdır, belki tekamül etme, tekemmül olma durumudur bu...

Bir örnek verecek olursak; Osmanlıda, 1908'e kadar Tıbbiyelerde kadavra üzerinde eğitim yapmanın (insanın saygınlığına uymadığı gerekçesiyle) Şeyhülislam fetvasıyla yasaklandığı bilinmektedir. Allah aşkına bilişim çağını yaşadığımız günümüzde kadavra olmadan nasıl bir Tıp eğitimi verilebilir? Bunu siz nasıl izah edebilirsiniz. İslam bize bunu emreder mi? Siz bu fetvayı geçerli değerlendirebilir misiniz? Bu bir yorum meselesidir ve tutarlı bir yorum değildir.

İslam medeniyetinin zirvelerde olduğu dönemlerde (bugünkü İspanya toprakları, Endülüs hakikati) Kurtuba medreselerinde yüz binden fazla öğrencinin olduğu biliniyor. Bu öğrencilerin arasında Avrupa'nın iç kesimlerinden ilim tahsili için gelen seçkin öğrenciler de vardı. Bugün biz Müslümanlar akademik çalışmalar için nasıl batıya gidiyorsak o gün de batılılar Endülüs'e geliyorlardı. Bu öğrenciler memleketlerine dönerken sırtlarında bir cübbe, başlarında bir sarık, sakalıyla, bıyığıyla bir Müslüman kisvesiyle dönerlerdi. Niçin?... Çünkü, hakim medeniyet o gün İslam medeniyetiydi. Hakim medeniyet kültür transfer eder. Yurt dışından,

Avrupa'dan gelen arkadaşlara, orada herhangi bir alışveriş merkezine gittiğinizde raflarda bize ait kaç ürün görebiliyorsunuz diye sorduğumuzda, cevabın hayır olduğunu duymak çok üzücüdür.

Uluslar arası arenada kaç tane bilim adamımız var? Bize ait kaç tane buluşumuz var? Eserleri en az on dile çevrilmiş kaç tane düşünürümüz var? Dünya siyasetine yön verebilecek, bir ekol oluşturacak kaç tane siyaset adamımız var? Maalesef biz medeniyet inşasında üç yüz yıldır olmamız gereken yerde değiliz. Kısır kavgalar, hırslar içinde bocalayıp durmaktayız. Elimizde unumuz, şekerimiz, suyumuz var, malzememiz tam ama helva pişiremiyoruz. Kur'an gibi Hz. Peygamber'in örnekliği gibi değerlerimiz var ama bunları çağa yeteri derecede taşıyamıyoruz. İslam'ı görünür kılamıyoruz, kültür üretiyoruz. Şöyle bir geriye baktığımızda elimizde olanlar yine ecdadımızın bize bıraktıkları... Biz ecdadımıza hayırlı torunlar olamadık. Sahih din anlayışını yakalayamadık. Bilimden, irfan ve hikmet anlayışından uzaklaştık. Ufkumuz daraldı ve önümüzü göremedik maalesef..

Bütün bunların yanında, batı hala kendisine tek alternatif ve tehdit olarak İslam medeniyetini görüyor. Onlar, İslam'ın yeniden medeniyet inşa edebilme gücünü bizlerden daha iyi okuyor. O nedenle Müslümanların uyanmaması ve kendi hakikatleriyle yüzleşmemesi için her türlü yola başvuruyorlar. Belki de Tanzimattan bu yana Müslümanlar ilk defa günümüzde birazcık bir uyanış, bir kıpırdanma yaşıyor ve bu onların gözünden kesinlikle kaçmıyor.

Sonuç Yerine

Son tahlilde; İslam'ın bütün dünya toplumlarına umut olduğunu yeniden ortaya koyacak argümanlar geliştirmek durumundayız. İslam'ın insanlığın sorunlarının çözümünde sözü olduğunu, reçete olduğunu ispatlamalıyız. Kendi değerlerimizle harmanlanmış alternatif düşünce ve bilim ekolleri üretmeliyiz. Sosyal yaşama yönelik, gündelik hayatla ilgili pratikler ortaya koymalıyız. Din toplumda görünürlük üzerinden varlığını sürdürür. Görünür olabilmek için de yaşam alanlarına dönük kültür üretmelisiniz. İslam, bütün bunları yapabilecek dinamizme sahiptir. Yeter ki biz Müslümanlar, temel kaynaklarımıza yeniden dönelim ve insanlığa umut sunma adına bir diriliş hamlesi yapabilelim.

Kaynakça

- Demir, Ömer, Mustafa Acar, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Ağaç Yay. 2. Baskı, İstanbul, 1993.
- Güvenç, Bozkurt, İnsan ve Kültür, Remzi Yay. 4. Bs. İstanbul, 1984.
- Kirman; Mehmet Ali, Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, s. 147, Rağbet Yay. İstanbul, 2004.
- Marshall, Gordon, Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akınhay, derya Kömürcü, s. 442, Bilim ve sanat yay. Ankara, 2009.
- Miquel, Andre, İslam ve Medeniyeti, Çev: Ahmet Fidan, Nahit Menteş, s. 65, Birleşik Yay. Ankara, 1991.
- Okumuş, Ejder, Din ve Kültür, s. 14, Maarif Mektepleri Yay. Ankara, 2017.
- Topçu, Nurettin, Kültür ve Medeniyet, s. 16, Dergah Yay. 5. Baskı. İstanbul, 2010
- Türkdoğan, Orhan, Değişme Kültür ve sosyal Çözülme, s. 23, Birleşik Yay. İstanbul, 1996.